

**Ўзбекистан Республикасы
Халық билимлендириў министрлиги**

**Эжинияз атындағы
Нөкис мәмлекетлик педагогикалық
институты**

**2016-жыл «Саламат ана ҳәм бала жылы»на бағышлаған
«Илим ҳәм тәлим-тәрбия – жәмийеттиң интеллектуал айнасы»
атамасындағы Республикалық илимий
теориялық ҳәм әмелий конференция
МАТЕРИАЛЛАРЫ**

**2016 йил «Соғлом она ва бола йили»га бағишланган
«Фан ва таълим-тарбия – жамиятнинг интеллектуал кўзгуси»
мавзусидаги
Республика илмий-назарий ва амалий анжуман
МАТЕРИАЛЛАРИ**

I бөлим

Нөкис-2016

бэрҳама қырағы болыўымыз керек. Хэр қандай унамсыз идеологиялық идеялардың тәсирине қарсы тура алыў ушын жасларымыз арасында мәнаўий-идеологиялық тәрбияны күшейтиўимиз зәрүр. **«Биз де перзентлеримизди Ана Ұатанға, бай тарийхымызға, ата-бабаларымыздың муқаддес динине садықлық руўхында тәрбиялаў ушын, егер айтатуғын болсақ, бәринен бурын олардың қәлби хәм санасында идеологиялық иммунитетти күшейтиўимиз зәрүр»,** – деп оғада әхмийетли ўазыйпа қойды Биринши Президентимиз Ислам Кәримов **«Юксак маънавият – енгилмас куч»** атлы мийнетинде [2]. Мине сонда ғана жаўыз күшлердин биз ушын пүткиллей жат болған идеялары пуқараларымызға тәсирин өткере алмайды.

Беккем идеологиялық иммунитетке ийе болған жасларды тәрбиялаўдағы тийкарғы мақсет Ұатанның гүллениўин, журттың тынышлығын, халықтың пәраўанлығын тәмийинлеўге хызмет ететуғын, Өзбекистан деп аталған Ұатанымызды дүньяның раўажланған еллериниң қатарына қосыла алатуғын кәмил инсанларды қәлиплестириў болып табылады. Өйткени, Биринши Журтбасшымыз Ислам Кәримов айтқанындай, **«Биз ушын бирден-бир идеология – бул Өзбекистанның раўажланыўы, Өзбекистанның гүллениўи, Өзбекистанның хеш кимнен кем болмаслығыдур»** [3].

Әдебиятлар

1. Каримов И.А. Жамиятимиз мафкуриси халқни – халқ, миллатни миллат қилишга хизмат этсин. Т., “Ўзбекистон”, 1998, 3-бет.
2. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т., “Маънавият”, 2008, 119-бет.
3. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. Т., “Ўзбекистон”, 2015, 235-бет.

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЯНГИ ТАРИХИНИ ЎРГАНИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ

**Я.Абдуллаева – т.ф.д., Н.Нуруллаева - 2-курс магистрант,
А.Абдуллаева – талаба**

НукусДПИ тарих ўқитиш методикаси кафедраси

Ўзбекистон ўз мустақиллигига эришгандан кейин давлатчилик, ҳукуқий-демократик жамият қуришни амалга оширишга киришди. Мамлакатимизнинг халқаро миқёсдаги обрў-эътибори ошди. Ўзбекистоннинг мустақил давлат бўлганига 25 йил бўлди. Бу шонли, зафарли озодлик, тинчлик ўз-ўзидан бўлмаганлигини, албатта қийинчиликлар ва муаммолар гирдобидида қолиб, осонлик билан бу кунларга етишмаганимизни таҳлил қилиш вақти келди.

Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислам Каримов қилган маърузаларида бугунги тинч осойишта кунларнинг қадрига етиш, мустақиллигимизни мустаҳкамлаш масалалари ҳақида тўхталар экан, ўсиб келаётган ёш авлод истиқлолимиз тарихини чуқур ўрганиши, бундай кунларга осонлик билан эришилганини тушуниб, англаб етиши зарурлигини алоҳида таъкидлаган [1].

Энг янги тарихни ўрганишнинг муҳимлиги унинг замонавий ҳаётга бевосита таъсир ўтказувчи воқеаларни англаб етишга йўналтирилганлиги билан белгиланади. Бундай воқеаларнинг моҳияти нимадан иборат ва уларнинг тарихий аҳамияти қандай, уларда у ёки бу сиёсий арбобнинг роли қандай, ушбу ҳодисалар ривожланишида амалга оширилиши мумкин бўлган қандай режалар бўлганлиги ва

бу воқеалар замонавий жараёнлар билан қай тарзда боғлиқ? каби саволлар энг янги тарих жавоб бериши лозим бўлган саволларнинг бир қисмини ташкил этади. Бундан ташқари, модомики, энг янги тарих замонавийлик билан узвий боғлиқ экан, унинг замирида келажак билан боғлиқ ғояларни кўриш имконини берувчи истиқболли куч ётади.

Ўзбекистоннинг энг янги тарихи - бу тарих фанининг нисбатан янги йўналишидир. Шу боис, у ҳали институционал характерга эга эмас, яъни ўз методологиясига, тадқиқот изланишларига ва ўқув-методик таъминотига эга бўлган фан сифатида ажралиб чиққан эмас. Ўтган чорак аср мобайнида мамлакатимиз тарихидаги воқеалар кўлами ва ўсиш суръати фан ва таълим олдида уларни тизимли равишда тушуниб етиш вазифасини кўяди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 27 январдаги «Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта-махсус таълим вазирлиги ҳузурида Ўзбекистоннинг энг янги тарихи бўйича Жамоатчилик Кенгашини тузиш тўғрисидаги» Қарорининг қабул қилиниши ҳамда Кенгашнинг ишчи органи бўлган Мувофиқлаштирувчи методик марказнинг ташкил этилиши бундай тизимли англашнинг нақадар муҳимлигидан далолат беради.

Кенгашнинг вазифаларига Ўзбекистоннинг янги тарихини тизимли ўрганишни ташкил этиш, тарихийлик ва объективлик тамойилларига асосланганлик, шу билан бирга, ўзбек халқининг ўтмиши ва бугунини тарихий баҳолашда догматизм, бир томонлама ёндашувларга йўл қўймаслик, дарслик, илмий, ўқув-методик адабиётларнинг янги авлодини тайёрлаш ва нашр қилиш ишларини мувофиқлаштириш кабилар киради.

Бундан ташқари, Ўзбекистон миллий давлатчилигининг вужудга келиши ва тараккий топишининг энг янги тарихи бўйича ўқув-методик, илмий-оммабоп, маърифий адабиётларни ўрганиш, тайёрлаш ва чоп этиш борасида илмий, маданий, таълим, жамоат муассасалари ва ташкилотлари фаолиятини мувофиқлаштириш ишларининг самарадорлигини ошириш, ёшларда, авваламбор умумтаълим мактаблари, касб-хунар коллежлари, академик лицейлар ўқувчиларида, олий ўқув муассасалари талабаларида мамлакат тарихи ҳақидаги чуқур билимларни шакллантириш масалалари долзарб муаммо сифатида эътироф этилди.

Ўзбекистон Президенти Қарорида Ўзбекистоннинг энг янги тарихини тизимли равишда тарихийлик ва холислик принципларига асосланган ҳолда ўрганишни ташкил этиш, шунингдек буюк тарихий-маданий меросга эга бўлган ва жаҳон цивилизациясининг ривожига улкан ҳисса қўшган ўзбек халқининг тарихий ўтмиши ва бугунги кунига баҳо беришда бир ёклама ёндашувларга, ақидапарастликка йўл қўймасликка йўналтирилгандир. Ушбу масаланинг яна бир жиҳатини алоҳида таъкидлаш жоиз. Мафкура ва миллий ғоя, маънавият ва маърифат бўйича илмий мақолалар, нашрлар ва телевидениедаги кўрсатувлар, маърузалар таҳлили шуни кўрсатдики, замонавий ҳаёт масалаларининг, воқеалар ва жараёнларнинг муҳокамаси кўп ҳолларда мафкурага йўғрилган қолиплар ва шиорлар билан, ижодий ёндошув эса расмий ва бир томонлама ёндошувлар билан алмаштирилган. Муаммоли таҳлил, янги тадқиқотларнинг натижалари ва янгича услублар ушбу муҳокамадан четда қолиб кетмоқда.

Энг янги тарихни ўрганишда яна бир муҳим омил борки, у бугунги кун бутунжаҳон тадқиқотлари тизимида устувор ўринни эгаллаб келмоқда. Бу «тарихдаги Инсон» мавзусини тадқиқ қилиш, бошқача айтганда, шахснинг, тарихий сиймонинг ҳамда оддий инсоннинг уни ўраб турган дунёдаги ролини ўрганиш. Бунинг ҳам илмий, ҳам сиёсий маънога эга эканлиги давлатимиз раҳбари кўп

таъкидлаб ўтганидек, инсон - барча нарса ва қадриятларнинг бош мезони. Биз муаммонинг айнан мана шу жиҳатини - ижтимоий муносабатлар тизимида инсон масаласини ўрганишимиз даркор. Энг муҳим вазифа энг янги тарихни жиддий методологик ва илмий асосга қуриш. Агарда биз методологик асосни чуқур англаб етсак, бу бир вақтнинг ўзида тарихни сиёсийлаштириш, қалбакилаштириш ва бузиб кўрсатишнинг олдини олади.

Бир қатор адабиётлар мустақиллик даврида ёзилган. Улар ҳар қандай мафкурадан ҳоли эканлиги, ҳолис ёзилганлиги билан ажралиб туради. Б.Ахмедовнинг [2] мазкур асари мустақилликдан кейинги тарихий манбалар ҳақидаги энг ҳолис ёзилган китоблардан бири ҳисобланади. Бу ерда архив ҳужжатларига ва тарихий манбаларга асосланган тарихий ҳодиса ва воқеалар ўрин олган.

Т.Сайидкулов [3] нафақат Ўзбекистон балки Ўрта Осиё халқлари тарихига оид тарихчиларнинг ёзган асарлари ҳақида таҳлилий фикрлар ва мулоҳазалар юритилган тарихшунослик бўйича ёзилган биринчи китоблардан ҳисобланади.

З.Чориев [4] асарини алоҳида таъкидлаб айтиб ўтиш жоиз деб ўйлаймиз. Ушбу асар қимматли янги фактик материалларга бойлиги билан аҳамиятлидир.

Шу билан бирга, мустақиллик даврида бир қатор тарихий асарлар, мажмуа ва тўпламлар, қўлланмалар ёзилди ва тайёрланди[5]. Бу китоблар жуда кўп материаллари, таҳлилининг кенглиги билан ажралиб туради. Айниқса, Тарих Маркази томонидан тайёрланган «Ўзбекистоннинг энг янги тарихи» деб номланган ўқув қўлланма алоҳида эътиборимизни тортди. Чунки, мазкур қўлланмада мустақиллик даврига тегишли масалалар ёритилган.

Ушбу мавзуни давом эттириш жуда зарур деб ўйлаймиз. Чунки, Ўзбекистоннинг, шу жумладан Қорақалпоғистоннинг энг янги даври тарихини махсус ўрганиш, унинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-ижтимоий, маънавий-маданий, медицина, ижтимоий муҳофаза соҳаларини алоҳида мавзу қилиб ўрганиш жоиздир. Ўзбекистоннинг суд-ҳуқуқ тизимидаги жаҳон стандартларига мос равишдаги ҳолати, парламентдаги ўзгаришлар, Президент бошқаруви, халқаро муносабатлар ривож ва бошқа масалалар айти махсус ўрганилиши зарур бўлган мавзулар сирасига киради.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати:

1. И.Каримов. Инсон хотираси – боқий, кадр- қиммати - улуг. // Халқ сўзи. 2012 йил 10 май.
2. Ахмедов Б. Ўзбекистон халқлари тарихи манбалари Т., Фан, 1991.-216.
3. Сайидкулов Т. С. Ўрта Осиё халқлари тарихи историографияси лавҳалари. Т., Ўқитувчи, 1992-192 с.
4. Чориев З. Тарих атамаларининг қисқача изоҳли луғати. Т. Шарқ, 1999-144 б.
5. Буюк ва муқаддасан, мустақил Ватан. –Т.: «Ўқитувчи» НМИУ, 2011. 112 б., Левитин Л., Карлайл С. Ислом Каримов – янги Ўзбекистон Президенти. –Тошкент. Ўзбекистон, 1996., Маънавият: асосий тушунчалар изоҳли луғати – Т: «Ғофур Ғулом», 2009. 148 бет., Миллий истиқлол ғояси. Ўзбекистон Республикаси Олий таълим бакалавриат босқичи учун дарслик (масъул муҳаррир И.Эргашев), Тошкент, «Академия», 2005 йил., Мусаев Ф. Демократик давлат қуришнинг фалсафий-ҳуқуқий асослари –т.: Ўзбекистон, 2007. – 272 бет., Ўзбекистон: сиёсий ислохотлар стратегияси, эришилган натижалар ва истиқболлар. - Т.: «Академия», 2011., Ўзбекистонда давлат қурилиши соҳасидаги ислохотлар ва ҳуқуқий сиёсат: ривожланиш босқичлари,эришилган натижалар ва истиқболи. - Т.: «Академия»,

2011., Ўзбекистонда маънавият соҳасидаги ислохотлар: ривожланиш босқичлари, эришилган натижалар ва истиқболлар. - Т.: «Академия», 2011., Ўзбекистонда миллий давлатчилик назариясининг тарихий-фалсафий ва ҳуқуқий асослари. –Т.: 2005., Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини шакллантириш: муаммолар ва ечимлар. –Т.:2004., Эргашев И. Тараққиёт фалсафаси. -Т.: Академия. 2000; Мустақил Ўзбекистон тарихи. 2013. Академия. 468 б. ва бошқалар.

ҚАРАҚАЛПАҚСТАН ТАРИЙХЫН МЕКТЕПЛЕРДЕ ОҚИТЫЎ

О.Юсупов, З.Абдуллаева

Ўжинияз атындағы Нөкис мамлекетлик педагогикалык институты

XX асир ақыры XXI асир басында Ўзбекстан тарийхын ҳам Қарақалпақстан тарийхын пән сыпатында Республикамыз халық билимлендириў саласында мектеплерде оқытыў ушын қәнийгели тарийхшылар ҳам тарийх оқытыў методистлери жәмлесип қолланбалар, сабақлықлар шығармақта. Әлбетте, бул ийгиликли жумыс. Бәркамал әўладлар туўылған Ана жери, өтмиши, мәденияты ҳам мәнаўияты дереклеринен мағлыўматлар алады.

«Қарақалпақстан тарийхы»нан гүрриңлер атамасындағы 5-класс оқыўшылары ушын арналған китапша еки мәртебе баспадан шықты ҳам мектеплерде оқытыўға усынылды. 6 – класс мектеп оқыўшыларын «Қарақалпақстан тарийхы» пәнинде (ең әйемги дәўирден бизиң эрамыздың V әсирине шекем) мағлыўматлар берилген. Бул китапта үлкемиздеги археологиялық мийраслардың үлгилери, сүўретлери берилген. «Қарақалпақстан тарийхы»ның 7 – класс оқыўшыларына арналған китап авторлары, үлкемиздің V әсирден XVI әсирдің басына шекемги бай өтмиши, жоқары мәденияты ҳаққындағы мағлыўматлар берилген. Китаптағы жаңалықтың бири, ерте орта әсирдеги Арал бойы Әмиўдәрья алабындағы «Кердер мәденияты» на тийисли бийбаҳа мийраслардың табылғанын, сүўретлерин жәриялаған. 8-класс мектеп оқыўшылары ушын «Қарақалпақстан тарийхы» сабақлығында XVI әсирден XIX әсирдің орталарына шекемги аралықтағы Арал бойы халықлардың социаллық теңсизлиги, Азатлық, Еркинлик ушын гүреслери, тарийхий тулғалары ҳаққында мағлыўматлар берилген.

«Қарақалпақстан тарийхы» пәни 9 – класс ушын сабақлықта (XIX әсирдің екинши ярымы XX әсирдің баслары) Қубла Арал бойлары ҳам Хийўа ханлығы Патша Россиясы қурамында жәмийетлик – сиясий, социаллық – экономикалық ҳам мәдений турмысы, сол дәўирде үлкемиздің еркинлик, азатлық ушын ҳәрекетлери, Қарақалпақ халқының мәденияты ҳаққында мағлыўматлар берилген.

Орта Азия туркий тиллес халықлардың бири – Арал бойы қарақалпақ халқының тарийхы, этномәденияты ҳам көркем өнери бойынша бир нешше мийнетлер ҳам илимий мақалалар жәрияланды. «Қарақалпақстан тарийхы» атамадағы академиялық мийнетлер (1964, 1974-1975, 1986, 2003 жж.) қәнийгели тарийхшылар тәрәпинен баспадан шықты. Сол тийкарында, Республикамыздың мектеп оқыўшыларына «Қарақалпақстан тарийхы» сабақлықлар жазылды. 1974 жылы «Қарақалпақстан тарийхы» атамадағы биринши мәртебе ана тилимизде китап болып шыққан мийнетте Қарақалпақстан тарийхының ең әйемги дәўири – «Келтеминар мәденияты» неолит естеликлери менен оқыўшыларға таныс. 2014 - жылы «Қарақалпақстан тарийхы» атамасындағы сабақлықта үлкемиздеги әйемги адамлар макан жайлары, тас әсирдің палеолит дәўирине тийисли Усен 1,2 ҳам

МАЗМУНЫ:

Оразымбетов Қ.К. Илим ҳам тәлим-тәрбия – жәмийеттиң интеллектуал айнасы.....	3
---	---

1 СЕКЦИЯ

СОЦИАЛ-ГУМАНИТАР ИЛИМЛЕР

Базарбаев Ж. Аль Ғаззалийдин ислам илаҳиятындағы орны.....	6
Якубов М.А., Абаев С.А. Идеологиялық иммунитетти тәрбиялау – идеялық тәлим-тәрбия жумысының баслы ўазыйпасы.....	10
Абдуллаева Я., Н. Нуруллаева, А. Абдуллаева Ўзбекистоннинг янги тарихини ўрганишнинг долзарб масалалари.....	12
Юсупов О., Абдуллаева З. Қарақалпақстан тарийхын мектеплерде оқытыў	15
Аметов А. Ибн Сино дәретиўшилигиниң дүнъя жүзлик әҳмийети.....	16
Базарбаева Г. Юрт ободлиги ва тинчлигига таҳдид қилувчи кучлар	17
Bekbergenov A. Tarix fanlarini o'qitishda kartina va illyustratsiyalar bilan ishlashni loyihalashtirish.....	19
Юсупов О., Узakov А.Ж. Кегейли районының тарийхый ҳам мәдений мийрас объектлери ҳаққында.....	21
Мадреймов Ф. Тарийх пәниниң изертлеўлеринде арнаўлы-тарийхый усыллардың қолланылыўы.....	22
Tilewmuratov M., Amanbaev T.G. L.S.Tolstova – qaraqalpaq xalqınıń etnograf alımı.....	24
Jarilkaganov Ch.A., Abdijamilov F. Luxury tax, foreign practice and the theory of its imposition in Uzbekistan.....	26
Тлеумуратов М. Айдос бий басшылығындағы халық азатлық көтерілиси...	27
Каленов К., Алиева Г. Мәмлекетимиз экономикасының диверсификацияланып барыўы.....	30
Алиева Г. Қишлоқларда ижтимоий инфратузилма тармоқларини ривожлан-тириш.....	31
Аметов А. Әмир Темурдың мәмлекетти басқарыўдағы сиясаты.....	33
Аметов А. Әжинияз шайырдың дәретиўшилигинде гуманизм идеяларының сәўлелениўи.....	34
Тлеумуратов М., Қалжанов П., Қуниязов Х. И.А. Каримов шығармалар-ында халқымыз тарийхы мәселелери.....	35
Жаксимов И. Қарақалпақстан республикасы руўхый үгит-нәсият орайының пуқаралық жәмийети шөлкемлери менен бирге ислесиўдеги хызмети.....	37
Алымов Қ. Тәлим-тәрбияда мәнаўий ағартыўшылықтың орны	39
Сейтмуратов Қ. «Авесто» жазба естелигинде экологиялық мәденият ҳам мәнаўият мәселелери.....	40
Қәлимбетов Б.И., Жарылкаганов Ч.А. Санаат кәрханаларының инновациялық потенциялының көрсеткишлериниң анализи.....	42
Каримбаева Г. Хәзирги күндеги әдеп-иқрамлылық мәселелериндеги машқалалар ҳам оларды шешиўде ата-бабаларымыз мийрасының роли.....	43
Kudyarova T. A. Etnologiya fanini o'qitishning usul va uslublari.....	45
Атамуратова М. Ғәрезсизлик ҳам миллий қәдириятлар.....	47
Отенов Н. Мәмлекетимизде миллетлер-ара татыўлық.....	48